

הִלְבוּת שֶׁבַת סִימָן שְׁלוֹ

קַפּוּב בְּאֵר הַגּוּלָה

ש שם מה דחילו
קפ"ו ת שבת קפ"ד
א תרין

ושושינים, שהם נפתחים מלחלוחית הפנים (מהר"ל) (נד) [ועין לקמן סימן תרנד]: **יב** שֶׁתֵּאָנִים שֶׁיִּבְשּׁוּ (נה) בְּאֵבִיהֶן (נו) וְכֵן אֵילָן שֶׁיִּבְשּׁוּ פִּרְתֵיו בּוֹ, (יב) הַתּוֹלֵשׁ מֵהֶם בְּשֶׁבַת (זו) *חֻבֵּב, אֶף-עַל-פִּי שָׂהֵם בַּעֲקוּרִים (נד) לְעִנְיַן טְמֵאָה: **יג** הַאֲסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ (נט) בַּצְּדֵי הָאֵילָן, אֲבָל בַּצְּדֵי צְדֵיָיו מִתּוֹ. *לְפִיכָךְ (ס) אֲסוּר לְסַמֵּךְ הַסֵּלֶם (סא) לְצַדֵּי הָאֵילָן, דְּכִי סָלִיק בֵּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בַּצְּדֵיָיו, אֲבָל אִם יֵשׁ יָתֵד תְּקוּעָה בַּצְּדֵי הָאֵילָן (סב) מִתּוֹ לְסַמֵּךְ סֵלֶם עָלָיו, דְּהִתּוּ לָהּ יָתֵד צְדֵיָיו וְסֵלֶם צְדֵי צְדֵיָיו. וְאִם יַעֲצֵן בּוֹ יָתֵד וְהוּלָה בּוֹ בְּלַפְלָה, יִתְדוּ נִקְרָא צְדֵיָיו (יז) (יג) וְהַפְלַפְלָה בַּצְּדֵי צְדֵיָיו: הֵגָה *וּמִתּוֹ לִגַּע בְּאֵילָן,

בְּאֵר הַיֵּטֵב

אלה רבה תמה על מ"א המחלק בין מין אילן לעשבים, אלא שג"ל דמעקרא לא ק"מ, דנדאי אילן יבש נמי כהולש אלא דהקא אריי באילן לח רק שהפחות נתיבשו, וכן הוא בחילין דרן כוכ בש"ס ופירוש רש"י שם; (יג) והפלפלה. ומתר לטל חפץ מהפלפלה, אבל הפלפלה עצמה אסור לטל דקמשתמש ביה שהוא צדדיו; ואם הפלפלה תהיה באילן עצמו אסור לטל מהפלפלה דקמשתמש

אלה רבה תמה על מ"א המחלק בין מין אילן לעשבים, אלא שג"ל דמעקרא לא ק"מ, דנדאי אילן יבש נמי כהולש אלא דהקא אריי באילן לח רק שהפחות נתיבשו, וכן הוא בחילין דרן כוכ בש"ס ופירוש רש"י שם; (יג) והפלפלה. ומתר לטל חפץ מהפלפלה, אבל הפלפלה עצמה אסור לטל דקמשתמש ביה שהוא צדדיו; ואם הפלפלה תהיה באילן עצמו אסור לטל מהפלפלה דקמשתמש

בְּאֵר הַיֵּטֵב
אלה רבה תמה על מ"א המחלק בין מין אילן לעשבים, אלא שג"ל דמעקרא לא ק"מ, דנדאי אילן יבש נמי כהולש אלא דהקא אריי באילן לח רק שהפחות נתיבשו, וכן הוא בחילין דרן כוכ בש"ס ופירוש רש"י שם; (יג) והפלפלה. ומתר לטל חפץ מהפלפלה, אבל הפלפלה עצמה אסור לטל דקמשתמש ביה שהוא צדדיו; ואם הפלפלה תהיה באילן עצמו אסור לטל מהפלפלה דקמשתמש

בְּאֵר הַיֵּטֵב
אלה רבה תמה על מ"א המחלק בין מין אילן לעשבים, אלא שג"ל דמעקרא לא ק"מ, דנדאי אילן יבש נמי כהולש אלא דהקא אריי באילן לח רק שהפחות נתיבשו, וכן הוא בחילין דרן כוכ בש"ס ופירוש רש"י שם; (יג) והפלפלה. ומתר לטל חפץ מהפלפלה, אבל הפלפלה עצמה אסור לטל דקמשתמש ביה שהוא צדדיו; ואם הפלפלה תהיה באילן עצמו אסור לטל מהפלפלה דקמשתמש

סומכו באילן גופא רק על התד הסקיע בו, דהוה גופא משתמש בצדדי אילן מקרי: (סא) לְצַדֵּי הָאֵילָן. פרוש, דלפנו: (סב) מִתּוֹ לְסַמֵּךְ. הינו (ו) דמתר לסמך סלם מערב-שבת לעלות עליו בשבת משום דהוה לה יתד וכי. ונתהר שלא יבית רגלו על היתד אלא על שלבי הסלם, כדי שלא יהא משתמש בצדדיו [ש"ס]: (סג) וְהַפְלַפְלָה בַּצְּדֵי צְדֵיָיו. לפיכך מתר להניח בה פרות ולטל

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

חצי יום [לדידה דסובר דבזה הזמן יוכל להצמיח], אפלו אם נתן ביום השבת סמוך לחשבה חביב, דומיא דדורע בזה הזמן: (מז) מִגְרָא אֲבָרְהִים: (מח) פִּרְיֵי מִגְרָיִם וְשִׁלְחָן עוֹרֵף הַגִּירָא, וְאֶפְסַר דֵּישׁ לְסַמֵּךְ עַל זֶה אִם שָׂבַח לְהַעֲמִידוֹן מִבְּעוֹד יוֹם, כִּינּוּן שָׂאֵין בְּכֵן פְּרָחִים וְלֵית בְּזֶה חֻשׁ דְּאִוְרְתָא: (מט) אֲתוּרִינִים וּפְשׁוּט: (נ) אֲתוּרִינִים:

ועסי תרנד דאסור להוסיף מים בשבת. מה שנהגין המון העם לתן בתוך פלרמים ורדים וכיוצא בהם הוא אסור גמור, שאותן ורדים נפתחים מלחלוחית המים, וכבר כתב הרמ"א בשם מהר"ל שאין לתן במים ענפי אילנות שיש בהם פרחים ושושינים, שהם נפתחים מלחלוחית המים, כנה"ג. ועין יד-ארתון: (יב) הַתּוֹלֵשׁ. וְנִקְרָא לִי דַבְּעָשִׁים יִבְשִׁים כִּיֵּע מוֹדוּ וְכָתְלוּשִׁין דְּמִי, מִיָּא, דְּלֹא כְּעִ"ש, ע"ש. [ובספר

לשמוח בקוה בפית [מהר"ל], ורוצה לומר שהוקנו (מז) מִתְּמַלְמֵלֵי, לָכֵן, אֲבָל סֵתֵם עֲנֵפֵי אֵילָן הַיּוֹ מַקְרָעָה: (נד) וְעִינֵן לְקַמֵּן לְסִימָן תִּרְנַד. רוצה לומר, דשם מבאר דאינו מתר בשבת כי אם להתחזיר במים שעמדו בו מקרב בערב-שבת ולא להוסיף עוד מים צוננים, וכל-שכן שלא להחליף המים לגמרי. ולפי זה הא דקתב מקלו דמתר להעמידם, הינו להתחזיר בשבת לתוכן אפלו אם כבר נשלו מהו, אבל לא להעמידן לכתחלה [תו"ש שו"ח א]. (מח) וְיֵשׁ אֲתוּרִינִים וְשׁוּבָרִין, וְדַמְדַסְתֵּם הַמַּחֲבֵר שֶׁמִּשְׁמַע דְּאֶפְלוּ לְכַתְחֵלָה מִתּוֹ לְהַעֲמִידֵם בְּכַד שֵׁשׁ בּוֹ מִים מְזֻמָּנִים מְעָרְב־שֶׁבַת, וְלֹא אֲסוּרוּ אֶלָּא לְהוֹסִיף עִתָּה מִים מִשׁוּם טְרַחַא וְתַרְהוּ. וְדַע, דְּבִלְשׁ בְּהוֹן פְּרָחִים שְׁנַפְתָּחִים מְחַמֵּת הַמִּים, אֲסוּר לְכַלֵּי עֲלֵמָא אָף לְהַחֲזִיר בְּמִים שֶׁעָמְדוּ בְּהֵם מִקְרָבֵי: (48) **יב** (נה) בְּאֵבִיהֶן. פרוש, בחבורן ענפיה: (נו) וְכֵן אֵילָן. שעור הלשון בן הוא: וכן הוא הדין כל אילן שיבשו וכו', ולא ידקא תאנה. ובגשמת-אדם כתב ששעות-סופר הוא וצריך לומר: וכן אילן שיבש רבו פרות, ולפי זה מעקרא אשמעינן דהאילן לח ורק הפרות נתיבשו, ואחר-כך אשמעינן דאפלו האילן עצמו יבש, אפלו הכי חשיב כמקבר: (49) (נד) חֻבֵּב. כתב המגן-אברהם, דבצעשבים יבשים מודו דכתלושין דמי והתולש מהם פטור, אבל אסור דרבנן יש אפלו בצעשבים, ולפעמים יש גם-כן חיוב חטאת בזה, כמו שבארתי בבאור הלכה. בצלים שדרךן להשתרש בעליה שיש בו עפר, ונתפרשו שם, וגם רוצה בהשרשתן, התולש חביב, אף-על-גב שכל הצל מגלה ואין דרך גדולתו כף; אבל אם נפלה עליהן מפלת ונתכסו האמהות של הצלים והעלין מגלין כדרך גדולתו ונתפרשו שם, אפלו אינו רוצה בהשרשתן חביב כמו שאם היו נטועין בשדה [מ"א סקי"ג בשם תשובת הר"ש ממשנה ב פ"ה דמעשרות, ע"ש במשנה, ועיין בנותן-אליהו שם, וצ"ע]

(נה) לְעִנְיַן טְמֵאָה. פרוש, טמאת אכליו, דלא מקבלי טמאה במחבר, וזה חשוב פתולש: **יג** (נט) בַּצְּדֵי הָאֵילָן. פרוש, דבר התחוב או קשור באילן מקרי צדדי האילן⁶⁰, אבל דפני האילן עצמו לא מקרי צדדיו אלא גוף האילן הוא, וצדדי-צדדיו הוא דבר הנשען בדבר התחוב באילן, וכן מתבאר בדברי המחבר לקמה: (ס) אֲסוּר לְסַמֵּךְ הַסֵּלֶם. (מט) אין הלשון מדרק, ושעור הדברים, דאין לסמך סלם לאילן מערב-שבת לעלות עליו בשבת, כדי סליק בה וכו'⁶¹. ולסמך הסלם בשבת בנדאי אסור, אפלו אינו

הלכות שבת סימן שלו שלו

ויבלבד שלא ינידנו (כ"י כשם א"ח). בוד עמק אפלו מאה אמה מטר לירד ולעלות, ומטפס יורד ומטפס ועולה, ולא תלשינו שפא יצקר קרקע בירידתו וצליחתו (טו):

שלו דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכונן, ובו ד' סעיפים:

- א (א) דבר שאינו מתכונן מטר, והוא שלא יהא (ב) פסיק רישה. (ג) להלכה גורר אדם מטה כסא וספסל, (ד) בין (ה) גדולים בין קטנים, ובלבד שלא יתכונן לעשות חריץ. וימטר (ה) לרביץ הבית, פינן שאינו מתכונן להשוות גמות אלא שלא יעלה האבק: ב *אסור (ו) לבבד הבית

א מסקנא דגמרא
שבת כ"ב וזכמה
דכתיב ב שם
ג מסקנא דגמרא שבת
ז"ה ד טור כ"ש
הרמב"ם בפרק כא

באר היטב

(ה) גדולים. אכל גדולים מאד אסור לגרו דהוי פסיק רישה וענין אסור; וילהשען באילן, בכריא מטר, כמש אסור, יש"ש, מ"א, ע"ש: ככל

באור הלכה

ממנה, אכל הפלפלה עצמה אסור לטלה או לתלות בפתח, וכנ"ל גבי סלם. ואם הפלפלה תלוי באילן עצמו, אסור לטל חפץ ממנה וכן לתן לתוכה, דקמשתמש בצדדיו [ש"ס]. (ג) ואם פי הפלפלה צר, דקשוטל חפץ מן הפלפלה מגיד האילן, אסור בכל ענין. מפני שעל ידי זה משתמש באילנו⁶³. (ג) וילהשען באילן, (ג) אם האדם בריא מטר, ותש"כ אסור, והשעם, דאדם בריא אינו סומך עליו אלא מצט ולא מקרי משתמש במחבר, אכל תש"כ צריך לסמוך בכל כחו עליו, ומקרי משתמש במחבר ואסור, והני מלי כשאינו מגידו, אכל כשמגידו אפלו בכריא אסור, (ג) דזה גופא שמוש הוא:

אקדים לסימן זה הקדמה קצרה, והיא: בחורש הוא אחד מל"ט אבות תולדות⁶⁴. וכן פנינת החורש לרפויי ארעא, דאז טוב לזריעה⁶⁵, וגם פנינתו להשוות הגמות וליפוחו כרי שיהיה המקום שנה, ולכן החופר בשדה או שעשה חריץ⁶⁶, או שהנה שם תל קטן והשפילו, או שהנה שם מקום נמוך והשנה אותו, וכן כל המשנה גמות במקום הראוי לזריעה⁶⁷, חבב משום חורש [ואם הנה זה בפית, חבב משום בונה⁶⁸, שמתקן הבנין על ידי זה⁶⁹], וכן כל מה שעושה ליפות הקרקע הוא תולדת חורש וחיבב ככל-שהוא⁷⁰ [רמב"ם פ"א]:

א (א) דבר שאינו מתכונן. זה לשון הרמב"ם: דברים המתקין לעשותן בשבת, ובשעת עשייתן אפשר שתעשה בגללן מלאכה אחרת ואפשר שלא תעשה⁷¹, אם לא נתכונן לאותה מלאכה מתרה⁷², וכן פנינת המחבר: (ב) פסיק רישא. פרוש, שבודאי תעשה מלאכה האחרת⁷³: (ג) הלכה. פרוש, פינן דדבר שאין מתכונן מטר, הלכה גורר, דאף-על-גב דבגרידתו מצוי שיעשו חריצים בקרקע, ואיכא בזה משום (ה) חיש חופר שהוא תולדה דחורש, אפלו הכי לאו פסיק רישא הוא אפלו בקרקע שאינה מרצפת, דאפשר שפיר שלא תחרץ בקרקע⁷⁴: (ד) בין גדולים. דמטרח לה לשאם על כתפו, ובין קטנים דיכול לקחם על כתפו, אפלו הכי מטר לו לגרום על הארץ. כתב המגן אברהם, דגדולים ביותר אסור לגרו על הארץ, דפסיק רישא הוא, דבנדאי יעשה חריץ⁷⁵, (ז) ואפלו מרצף בקרקע של שיש אסור לגרו, דגורנין מרצף אשו אינו מרצף: (ח) לרביץ. להזות מים על קרקע הבית וכו' שלא יעלה האבק, דאף-על-גב דבהרצפה, כמה פעמים מתמלאים הגמות בעפר ובאבק, אפלו הכי מטר פינן דאינו מתכונן וגם לאו פסיק רישא הוא, ואפלו בקרקע שאינה מרצפת מתרה⁷⁶ [גמרא]: ב (ו) לבבד הבית. (ג) דמזוי עפר ממקומו,

לדברי ירושלמי אלו, עין שם היטב, והעתיק דבריו גם בהגהת אשרי ונדפס שם אינה אותיות בטעות], וכן הביא דברי הירושלמי אלה המאירי בשבת קנ"ד והראשון בהלכות יום-טוב, אלא שהם גרסו להפך, דנשעין כמש ואין נשעין בכריא, עין שם היטב, ואף-על-פי שמחלפים מהם בגרסתם, אף-על-פי כן בעקר השבטא מודו פלחו דהיינו דסומך בכל כחו אסור, ואם לא מטר, וכמו דמסיק הירושלמי שם בלשון אחר: מאן דאמר דנשעין, בההיא דמסתפף צבחר [פרוש, מעט], מאן דאמר אין נשעין, בכובש את כבודו [פרוש, שכובש בכל כחו על הדבר], והכל הולך אל מקום אחד, וכמו שהביא המאירי לתייר לישני אלה בלא פלגא. אלא דצריך עיון על הרמב"ם ושאר ראשונים שלא הביאו זה, ואפשר אולי דלא אתמטרא בקריא שם בחגיגה כי אם מדייקא, לא העתיקוהו כדרכו, אמנם על-כ"פנים קשה, שלא העתיקו דברי הירושלמי דאתמטרא בקריא ונבאמת הנה מקום לומר דדברי הירושלמי אולי לטעמיהו כההוא דאין רוכבין על הקמה, עין שם, מה שאין כן לפי טעם הבבלי אינו מתכבד כלל האי דינא, אכל הלא מ"ש"ס דחגיגה ה"ל מוכח דגם שיטת הבבלי כן, וצריך עיון. ועי, כי האחרונים הביאו דין זה והעמיקו אותו במשנה ברורה, וכפי מה שפרשו המחצית השקלה והפרי מגדים. והתיראדם ועוד אחד מאחרוני זמננו פרשו באופן אחר, דהיינו שיש חילוק בין אם האילן בריא או תש, וטעם דתש אסור משום שהוא מתנדנד, ואשתמיט מניהו הירושלמי הלו דכובב בקריא דאדם קאי. והאמת הוא דלהשען באילן אסור אף אם אינו מגידו, דהא תמיש גמור הוא, ולא אשכחן ב"ש"ס דמטר להשתמש באילן במקום שאינו מגידו, רק דמש"ס משמע דהיכא דמגידו אסור אפלו בלא שמוש; דזה גופא שמוש הוא. ועין היטב במאירי ובאור זרוע פרק ה דיום-טוב. ומה שקבת התיראדם דאם האילן הוא עב מטר, על-כרחי מירי דאינו סומך עליו כי אם מעט, דאי לאו הכי אסור בכל גוני:

* אסור לבבד וכו'. ויש בזה משום שבת וברייתא שם ברך צה], ואי מקנן בזה לאשויי גמות, משמע בחתופות שם דיש בזה חיוב חטאת, וכן משמע מפשטה דלשנה דהרמב"ם פרק כא. ודעת הרמב"ם בפרק כל הפלים דהוא

שער הציון

(ג) גם זה שם והוכח במגן אברהם: (כ) יש של שלמה והוכח במגן אברהם: (ג) מחצית השקל, וכן משמע בפרי מגדים. ועין בבאר הלכה: (ד) קדמבאר בש"ס: (ה) אכל חופר גמור לית בזה, דאינו חופר כדרכו בקרא וחציא אלא כלאחר יד, ובפטר כשגורר בבית ולא בשדה דמקלקל הוא על-ידי החריצים ומתכונן הוא דאסור [גמרא וירוש"י מ"ז ע"ב]. ומכל מקום דע, דהא דנקמא לן דבר שאין מתכונן מטר הוא אפלו במקום דבמתכונן איכא אסור דאורייתא [כן פסקו הפוסקים וכמסקנת הגמרא שם]: (ז) ומסתברא דאם כל העיר מרצף באבנים או בקרשים יש להקל בזה, ואפלו אם נחמיר לקמן בכבוד, הכא קיל טפי, דאפלו באינו מרצף לית בזה גנרא דאורייתא מפקה אנפי: אחד, דהחריץ שיעשה, הוא בזה רק חופר בלאחר יד, ועוד, דהוא מקלקל על-ידי הגמות שיעשים בבית ולא מתקן; ועל פלם, הלא אינו מקנן בזה והוא רק פסיק רישא דלא ניחא לה, וגם בזה לכלי עלמא הוא רק אסור דרבנן, ומבאר לעיל בסימן שטו סעיף ג בהג"ה דעת הרמ"א שם מוכח דסביב להם בעלמא דאם הוא תרי דרבנן מטר בפסיק רישא דלא ניחא לה⁷⁷, ואף דהכא מחמירין בזה בגדולים ביותר דפסיק רישא ויחביא הבית ויטוף בשם הפוסקים, על-כ"פנים במרצף בכל העיר יש לצרף לזה דעת החתופות ברך כט עמוד ב דלא גורנין בזה אשו אינו מרצף, וגם רש"י שכתב לה בן דסביב בזה צד עמוד א דבר המתחיל וצ"ל, וכמו שזכרו לזה הגאון רבי עקיבא איגר: (א) עמוד זה נזכר בחתופות וקראש ועוד כמה פוסקים הנמשכים אחריהם, ולא בארו דבריהם אם הפננה משום טלטול עפר שאין מן המוכן, וכנזכר זה במדכי ובמלחמות פרק כל הפלים בסוגיא דמבבדת של תמרה, או משום עשית גמא על-ידי החפירה, וגם בזה ליכא אסורא דאורייתא, והקבריתא דתאמרה דאינו אלא משום שבת, והשעם, דהא אינו צריך להגמא, וכמו דאיתא ברך עג עמוד ב בגמרא. ומהגרי"א משמע דהפננה משום טלטול עפר, וכן משמע במדכי, ועין באור זרוע הלכות

הלכות שבת סימן שלו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק טג]

מפני שְׁעַל־יְדֵי־הָמֶשֶׁתּ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאֵילָן⁵³].

שירצאת ממנה היא צמיחת התבואה, מ"מ אין זה משנה את שם המלאכה. (וראה שם שכתב שאין זה דומה לניכוש ולהשקיה, שיש בהם גם ייפוי הקרקע וגם ייפוי כח הצמיחה שבקרקע, ומשום כך נחלקו רבה ורב יוסף (מועד קטן ב, ב) האם יש בהם אף משום נוטע].
3) וכן החורש בעציץ נקוב, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"א פי"א ס"ק א) שחייב משום חורש, ואפילו אם אין בו זרעים, משום שהעפר הנמצא בו נחשב כמחובר לקרקע עולם.

ולתחוב דבר בקרקע, כתב לקמן (סי' תצח ס"ק צא) שאסור משום עשיית גומא, אך דבר שהיה נעוץ בקרקע ועל ידי שירצאו תיעשה גומא בקרקע, כתב (שם) שמותר להצאיא בשבת.

4) משמע שדי במה שהיא ראויה לזריעה אף על גב שאינה עומדת לזריעה, וכן כתב האגלי טל (חורש ס"ק טז), והוסיף, שכל מקום שאינו עומד לדירה או להילוך בני אדם נחשב ראוי לזריעה. מאידך, בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' צג ס"ק ב) כתב, שבשדה שאינה עומדת לזריעה אין חייבים על השוואת הגומות משום חורש. אמנם לענין השקיית השדה, משמע בשעה"צ לעיל (סי' שלו ס"ק יח) שאין חייבים עליה משום חורש אלא כשהיא שדה העומדת לחרישה. [ובטעם החילוק ראה חוט שני ח"א פי" ס"ק ד].

ושיפוע של הר שאינו ראוי לזריעה, ועושים בו כעין מדרגות וממלאים אותן עפר ועל ידי כך נהיה ראוי לזריעה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' עה) שהעושה כן חייב משום חורש, כיון שעושה את השדה ראוייה לזריעה, והוסיף, שאפשר שחייב אף משום בונה.

5) וכן העושה גומא בבית כדי להטמין בה חפצים וכדו', ואפילו גומא כל שהיא, מבואר בגמ' (שבת קב, ב) שחייב משום בונה.

וכן לחפור גומא בעפר הנמצא בכלי, כתב לקמן (סי' תצח ס"ק צא) שאסור, וכתב החיי אדם (ח"ב כלל מ ס"ב) שאיסורו משום בונה.

והלוקח מעט קמח מכלי מלא קמח, כתב הרמ"א לקמן (סי' תקו ס"א) שאף על פי שעושה בכך גומא בקמח, מ"מ מותר הדבר. ובטעם הדבר כתב המשנ"ב שם (ס"ק ד), שאין איסור עשיית גומא אלא בעפר, אבל לא בדברי מאכל.

6) וכן המפנה אשפה מחצירו או מהרחוב, כתב לעיל (סי' רמד ס"ק יג) שכיון שמתקן בכך את החצר או את הרחוב, אסור לעשות כן. והחיי אדם (שם ס"א) כתב, שאיסורו מן התורה משום בונה.

אמנם, לענין אדם שהכניס לביתו עפר בערב שבת וייחד לו קרן זוית, שכתב השו"ע לעיל (סי' שח ס"ליח) שעפר זה אינו מוקצה ומותר לעשות בו כל צרכיו, כתב המשנ"ב שם (ס"ק קמג) שכשנטל מהעפר יזהר ליטלו בשוהה כדי שלא יעשה גומא, ומשמע שאף על פי שמיישר בכך את קרקע הבית ומתקנה, אין בזה משום איסור בונה. ובטעם החילוק כתב הכלכלת שבת (אות לד), שכיון שאין העפר בטל לקרקע הבית [שהרי הכניסו לביתו כדי לעשות בו כל צרכיו], אין נטילתו נחשבת כתיקון הקרקע, מה שאין כן באשפה שמדובר ברפס וטיט המחבורים לחצר ולרחוב ואין דרך לפנותם, ולפיכך נחשבת נטילתם כתיקון החצר והרחוב.

7) וכן התולש עשבים יבשים, ואפילו כל שהוא, כתב בביה"ל לעיל (סי' שלו ס"יב ד"ה חייב) שחייב משום חורש, כיון שהקרקע מתניפה בכך. וכן המשקה שדה העומדת לחרישה, כתב לעיל (סי' שלו ס"ק כו) ובשעה"צ שם (ס"ק יח) שחייב משום חורש ואף על גב שאינה זרועה, כיון שהמים מרפים את הקרקע.

ולטטיל מי רגלים בשדה, כתב החו"א (שביעית סי' יח ס"ק ב) שכיון שהיא מלאכה כלאחר יד, וגם אינו מתכוין ליפות בכך את הקרקע, התייר לעשות כן מפני כבוד הבריות, ואין בכך משום חורש. ולענין איסור לישה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' שכא ס"ק נז).

והמסקל אבנים מהשדה, כתב הר"ח (שבת עג, ב) בשם הירושלמי שחייב

סימן שלו

דין כבוד הבית ודבר שאינו מתפונן

[משנ"ב בהקדמה]

חורש הוא אָחַד מִל"ט אַבֹּת מְלֻאָחוֹת¹ וכו', דָּאָז טוֹב לְזַרְעָהּ² וכו', וְלָקַן הַחֹפֶר בְּשָׂה או שְׁעוּשָׁה חֲרִיץ³ וכו', וְכֵן כָּל הַמְשָׂנָה גְמוֹת בְּמִקוֹם הָרְאוּי לְזַרְעָהּ⁴ וכו', וְאִם הָיָה זֶה בְּבֵית, חֲזַב מְשוּם בּוֹנָה⁵, שְׁמַתָּן הַבְּנֵין עַל־יְדֵי זָה⁶, וְכֵן כָּל מֵה שְׁעוּשָׁה לְיַפּוֹת הַקָּרְקַע הוּא תוֹלָגָת חוֹרֶשׁ וְחֲזַב כְּכָל־שְׁאוּהָ⁷.

1) ואף החורש על ידי בהמה במחרישה שהידה שלה כבדה ואינו צריך להחזיק בה בשעת החרישה, ואין תפקידו אלא להנהיג את הבהמה כדי שתלך לפי תלמי השדה, כתב החו"א (א"ח סי' לו ס"ק ב) שחייב משום חורש, שכיון שכך היא דרך החרישה בבהמה, אין הבהמה נחשבת אלא ככלי ביד האדם, וכל מעשי הבהמה מתיחסים לאדם. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' רטו ס"ק ז).

ואף שני בני אדם החורשים יחד, באופן שאחד מהם עומד על יתד המחרישה כדי שתשאר באדמה בשעת החרישה, והאחר מנדיג את הבהמה [או מוליך בעצמו את המחרישה בלא בהמה], כתב החו"א (שם), שהמנהיג את הבהמה הוא זה שחייב משום חורש [או המוליך את המחרישה, ודוקא כשהודרך לחורש באופן זה, אבל אם אין דרך חרישה בכך, דעת הגר"י קרליץ (חוט שני ח"א פי"א עמי צד) שאינו חייב משום חורש], ואין זה נחשב כמלאכה שעשאוה שני בני אדם, שפטורים שניהם.

וכן החורש על ידי מכונה חשמלית, והיינו שמכוון אותה לפי תלמי השדה, כתב החו"א (שם) שחייב משום חורש, כיון שהעמדת המכונה על השדה והכוונתה לצורך החרישה, זו היא דרך מלאכת החרישה, ואין המכונה נחשבת אלא ככלי ביד האדם.

דוקא במלאכות שאין הדרך לעשותן אלא על ידי בהמה וכדו', אבל מלאכות שהדרך היא שהאדם עושה אותן בכוחו, כתב החו"א (שם ס"ק א) שאין חייבים עליהן כשעושים אותן על ידי בהמה וכדו', וכמו שמבואר בשו"ע לעיל (סי' שכד ס"יג) לענין מלאכת תולש, שמותר לאדם להעמיד את בהמתו ע"ג עשבים מחבורים על מנת שתתלשם ותאכלם. והוסיף החו"א (שם), שאף על גב שלענין חיוב מיקוץ נחשב העושה כן כאדם המזיק [לדעת הרשב"א], מ"מ לענין שבת אין הדין כן, שרק בניוקין, שמעשה הדנק שנואו לפני הקב"ה, אין זה משנה באיזה אופן נעשה הנוק, מה שאין כן במלאכות שבת, שתיירות האדם במלאכה היא שנואה לפני הקב"ה, ולפיכך אין זה נחשב כמלאכת האדם.

ומכונת חרישה חשמלית, שלאחר שמפעיל אותה האדם חורשת ללא מגע יד אדם, כתב החו"א (שם ס"ק א ד"ה חורש) שנראה שמפעיל המכונה חייב משום חורש, משום שפעולת החרישה של המכונה מתייחסת למי שהפעילה. ואם אין האדם מפעיל את המכונה, אלא רק מסיר את המניעה והמכונה פועלת מאליה, כתב החו"א (שם) שהחרישה שנעשית על ידי המכונה בכח ראשון ודאי שמתייחסת אל האדם וחייב עליה משום חורש, והוסיף, שיש לצרד שאפילו החרישה שנעשית על ידי המכונה בכח שני, חייבים עליה משום חורש.

2) ואף חרישה הנעשית בשדה זרועה, שאינה מועילה לזריעה אלא לצמיחת התבואה, כתב החו"א (שביעית סי' יח ס"ק א-ג, וא"ח סי' קלה הערות מ"ק ב, ב) שחייבים עליה משום חורש ולא משום נוטע, שכיון שהמלאכה היא חרישה וייפוי הקרקע, אף על גב שהתועלת

הַלְבוֹת שֶׁפֶת סִימָן שְׁלוֹ

המשך מעמוד קודם

לעבור דרכו, דינו כעצין שאינו נקוב, ודעת הגר"נ קרליץ (הליכות שדה, תשמ"ז עמ' 21) שאין היניקה מפעפעת דרכו, ודינו כעצין ממתכת, וכן דעת הגר"ש אלישיב (הליכות שדה שם). [מאידך, בדרך אמונה (פ"א מהל' שמיטה ויובל ציה"ל ס"ק קז) כתב בשם הגר"ש אלישיב שיש להחמיר להחשיבו כעצין נקוב, משום שאין אנו יכולים להכריע במציאות שחז"ל לא קבעו את דינה].

שאינו נקוב העשו מחרט חייב בערלה מהתורה, ואילו הנטוע בעצין שאינו נקוב העשו ממתכת אינו חייב בערלה אלא מדרבנן, ואם עשוי העצין מעץ, הרי זה תלוי במחלוקת הפוסקים, ויש להקל שאינו אלא מדרבנן.

ועצין העשו מפלסטיק, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קסז) לענין שביעית, שאם יתברר על ידי מומחה שאין מים או לחות יכולים

הַלְבוֹת שֶׁפֶת סִימָן שְׁלוֹ

המשך מעמוד 364

משום חורש. ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' עה) כתב, שלדעת הרמב"ם

אינו חייב מן התורה משום חורש, כיון שאינו עושה מעשה בגוף הקרקע.

[משנ"ב ס"ק א]

וְאֶפְשָׁר שְׁלֵא תַעֲשֶׂה⁸, אִם לֹא נִתְכַנֵּן לְאוֹתָהּ מְלֵאכָה מְתוּרָה.

אומרים שיש לחשוש ולהחמיר בו כבשאר ספק דאורייתא. [משנ"ב ס"ק ד]

דְּפָסִיק רִישָׁא הוּא, דְּכַוְנָאֵי גְעֵשָׁה תְרִיץ¹².

(12) וללכת עם עגלת ילדים על גבי עפר, כתב הקצות השלחן (סי' קמו בדה"ש ס"ק נב) על פי הגמ' (ביצה כג, ב) שמוטר, ואפילו אם עגלה גדולה היא, כיון שאינה עושה חריץ, אלא רק כובשת את הקרקע שתחתיה. והוא הדין ללכת עם עגלת ילדים על גבי עפר שבבית, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"א פי"א עמ' צד) שאין בזה משום מלאכת בונה, משום שגדר מלאכת בונה הוא יצירת בנין, כגון חפירת בור וכדו', אבל כבישת קרקע הבית על ידי עגלה, אין לה שייכות למלאכת בונה. והוסיף (שם) שכל זה כשהקרקע יבשה, אבל כשהקרקע לחה יש לאסור, ואין להחמיר אלא באופן שאין בו פסיק רישא.

ומה שהתירו ללכת עם עגלה על גבי עפר, דעת הגר"ש אויערבך (שש"כ פכ"ח הע' צט) שאין זה רק כשמוליך אותה בדרך ישרה, אלא אפילו כשמפנה אותה לצדדים, שאף באופן זה אין העגלה עושה חריץ, אלא רק מרחיבה את המקום הכבוש על ידי דחיית החול לצדדים. והוסיף, שאפילו אם העגלה עושה חריץ באופן זה, מ"מ אפשר שאין איסור לעשות חריץ בעפר תיחוח, כמבואר להלן (ס"ק ח), שהרי החול נופל מיד ומכסה את הגומא, ועוד שאין זה אלא חורש כלאחר יד, וגם אינו אלא מקלקל, ואין זה פסיק רישא שיעשה חריץ, ולפיכך מותר לעשות כן לכתחילה.

ודעת הגר"נ קרליץ (שם) שאין היתר להפנות את העגלה לצדדים אלא תוך כדי הילוכה, אבל להפנותה לצדדים כשהיא עומדת במקומה אסור, משום שבאופן זה הרי היא עושה חריץ בקרקע, ואין להחמיר זאת אלא באופן שאינו פסיק רישא שיעשה חריץ.

[שעה"צ ס"ק ב]

מְתוּרָה בְּפָסִיק רִישָׁא דְלֹא נִיחָא לְהָ¹³ וכו', בְּגִדוּלִים בְּיֹתֵר דְּפָסִיק רִישָׁא הוּא¹⁴. (13) והחזו"א כתב (ארו"ח סי' סא ס"ק א), שהיתר זה של תרי דרבנן בפסיק רישא דלא ניחא ליה, אינו מוכרע, ואין לו מקור בגמרא.

ולדעה זו, מה שמוטר לילך ברחוב על גבי עפר, אף שהוא פסיק רישא שישווה גומות בהליכותו, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"א פי"א עמ' צה) שאין זה משום שנחשב הדבר כמלאכה לאחר יד וכמלאכה

8) ואף שבכל ספק דאורייתא יש להחמיר ולחשוש שמא יעשה איסור, ביאר החזו"א (ארו"ח סי' נ ס"ק א) שלענין דין 'אינו מתכוין' בעשיית מלאכה בשבת, העדר הכוונה מבטל את מעשה האדם, וממילא נחשבת המלאכה כנעשית מאליה, ואינה מתייחסת כלל לאדם שעשה אותה.

9) ואף כשמתכוון גם למלאכת איסור אלא שיעקר כוונתו למלאכת היתר, דעת הגר"ח פ' שיינברג (יחידושי בתרא סי' רנג ס"ק צט) שנחשב הדבר כ'אינו מתכוין' ומותר, והביא ראיה מדברי המשנ"ב (שם) שמותר לומר לשפחה להניח תבשיל שהתקרר על גבי התנור המחמם את הבית, ולאחר מכן לומר לה להסיק את התנור כדי לחמם הבית ועל ידי כן התחמם התבשיל שעליו. ואף על גב שכונת השפחה בהסקת התנור גם לחמם את התבשיל, אכן כיון שיעקר כוונתה אינה אלא לחמם הבית מפני הצינה נזוה מותר כי 'הכל חולים אצל צינה' כמבואר בס' רעו, ואף מטעם 'אמירה לעכר' אין לאסור כמבואר שם, הרי הדבר מותר. ומבואר שאף באופן זה נחשב הדבר 'אינו מתכוין' [וראה ארחות שבת ח"ג פ"ל ס"ח הע' טו].

[משנ"ב ס"ק ג]

פְרוֹשׁ, שְׁכַנְדָּאי תַעֲשֶׂה מְלֵאכָה הָאֶחָרָת¹⁰.

10) ואפילו באופן שאינו אלא קרוב לודאי שתיעשה המלאכה, כתב בביה"ל לעיל (סי' רעז ס"א ד"ה שמא) שנחשב הדבר כפסיק רישא ואסור [וכן כתב לעיל (סי' שיד ס"ק נב וסי' שכח ס"ק קנא)].

[משנ"ב ס"ק ג]

דְּאֶפְשָׁר שְׁפִיר שְׁלֵא תְתַרְץ בְּקַרְקַע¹¹.

11) ולאו דוקא באופן שיש ספק אם יעשה מעשה איסור, אלא אף כשספק אם יש איסור במעשה שעושה, כגון שסוגר תיבה ויש ספק אם יש בה זבוב [ואם כן יש בסגירת התיבה משום איסור צידה], כתב בביה"ל לעיל (סי' שטו ס"ג ד"ה ולכן) בשם ה"ט"ז, שנחשב הדבר כ'אינו מתכוין' ומותר, ואפילו כשהספק הוא באיסור תורה, ואין

הלכות שבת סימן שלו שלו

המשך מעמוד הקודם

14) ובטעם הדבר ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"א פ"א עמ' צד), שכיון שלפעמים נוח לו בעשיית החריץ, יש להחמיר בדבר בכל אופן. וכעין זה כתב הערוך השלחן (ס"ד), והוסיף שאפשר שחוששים שמא יבא להשוות אחר כך את החריצים שעשה [אמנם בשעה צ' להלן (ס"ק י) לא משמע כן].

[משנ"ב ס"ק ה]

וְאֶפְלוּ בְקִרְקַע שְׂאֵינָה מְרַצֶּפֶת מְתָרָה.

15) ואף על פי שכתב לעיל (סי' שכא ס"ק נו) שאסור להטיל מי רגלים על טיט או על עפר משום איסור לישא, אף כשאינו מגבלם יחד, מ"מ בענינו אין איסור לישא. ובטעם הדבר ביאר הגר"נ אויערבך (שש"כ פכ"ג הע' ב), שכיון שאינו שופך אלא מעט מים, אין לזה קיום בשבת. אמנם, לגבל את החול ההמים יחדיו, וכדרך שעושים הילדים, כתב הגר"נ אויערבך (שולחן שלמה ס"ק ג) שאף על פי שאין לו קיום בשבת, מ"מ אסור.

שאינה צריכה לגופה, אלא משום שכל מלאכה שאדם עושה כשהולך לפי תומו, אינה נחשבת מלאכה כלל, ואין בה צורת מלאכה כלל, ומותר לעשותה כשאינו מתכוין לעשיית המלאכה, והוא כעין מה שכתב הבה"ל לעיל (סי' שטז ס"ד ד"ה ואפילו) בשם הפמ"ג, שמותר לדרוך על שממית ולהורגה כשהולך לפי תומו [לדעת הראשונים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדרבנן], אף על פי שאין היא מוזקה כלל, ועל כרחק משום שהריגתה באופן זה אינה נחשבת מלאכה כלל, ואם לא נוח לו בעשיית הדבר משום האיסור שיש בכך, כתב הגר"נ אויערבך (שו"ת מנחת שלמה סי' צא אות ט) שנחשב כפסיק רישא דניחא ליה ואסור.

ובמקום צער, כגון מי שנכנסה לביתו צפור ורצה לסגור את החלון מפני הקור, כתב במשנ"ב לעיל (סי' שטז ס"ק ה) שאם אינו רוצה כלל בצידת הציפור מותר לו לסגור את החלון, ואף על פי שהוא פסיק רישא, משום שהאיסור לצר את הציפור אינו אלא דרבנן [כיון שאינה ניצודת בבית].

הלכות שבת סימן שלח

המשך מעמוד קפה

ע"ח) כתב שיש להחמיר שלא לשחק בכדור או ב'גולות' מחוץ לבית אפילו במקום מרצף, ורק בתוך הבית או על השולחן מותר לשחק בהם. וכן דעת הגר"ש אלישיב (שלמי יהודה פ"ה ס"ק יג) שבזמנינו מותר לשחק בכדור בבית. אכן הקצות השולחן (סי' קמו בדה"ש סוף ס"ק ט) אסר לשחק גם בתוך בית מרצף ואפילו שרוב בתי העיר מרצפים.

[משנ"ב ס"ק כא]

בְּעֶצְמוֹת נְכוּיָהוּ.

24) כלומר, משחק השחמט, כן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לג).

[משנ"ב ס"ק כב]

פְּרוֹשׁ, גְּרָא ד' או אויס-גְּרָא ד' בְּלִשׁוֹן אֶשְׁכְּנֶנּוּ.

25) היינו המשחק המכונה בימינו זוג או פרט.

ולגבי משחק 'מונופול' שמשחקים בו בכסף מדומה, צידד הגר"נ אויערבך (שש"כ פט"ז הע' פד) שכיון שאין משחקים בכסף ממש, אין לחוש לכך שהוא משחק העשוי להריח ולהפסיד. דעת הגר"נ קרליץ (סידור השולחן עמ' קיא הע' כו) שמן הדין אין לאסור, כיון שהוא רק משחק, ומי"מ אין זה כבוד השבת להרגיל את הילדים במשחקים מעין אלו, ועל כל פנים אין למחות בידם כשמשחקים מעצמם, אך האב אל ישחק עמהם.

ומשחק שהדרך היא לכתוב בו בעת המשחק, כגון רשימת נקודות הזוכים או המפסידים, כתב החיי אדם (ח"ב כלל לח סי"א) שאסור לשחק בו בשבת, גזירה שמא יבוא לידי כתיבה. וכן תשכ"ב או חידות שהדרך היא לכתוב בהם בעת פתרונם, דעת הגר"נ קרליץ (סידור השולחן עמ' קיא הע' כח) שאסור לעסוק בהם בשבת, גזירה שמא יכתוב.

[משנ"ב ס"ק כד]

פְּתַב אֱלִיָּה נְבִיָּה דְּכֵן עֶקְרָה.

26) ואף אם הגלגל משמיע קול, כתב השו"ע הרב (ס"ז) שאין לחוש לכך, כיון שאינו קול של שיר. ובביאור הגר"א (ס"א) כתב שהדבר מותר כיון שכלל אין מתכוונים בזה להשמיע קול.

[משנ"ב ס"ק כה]

דְּטַרְחַן שְׂלָא לְצַרְךָ שְׂבֵת הוּא.

27) ואף להוריד את הפירות במדרגות [אפילו במדרגות שלנן] אסור, שהרי מבואר לקמן (סי' תקכא ס"ק ה) שהיא טירחה גדולה יותר משלשול הפירות דרך ארובה.

התולעים. ואף על גב שהיא פסיק רישא, והו' פסיק רישא דלא איכפת ליה; (והוא גם תרי דרבנן וקרוב גרמא), אבל אם בלי תנועת ידו לא היה ממשיך השעון לפעול, וכן בירט הסמוך לשבת ומחמת תנועת ידו יפעל השעון ביו"ט, שהוא פסיק רישא דניחא ליה, נשאר שם בצ"ע, וסיים שבאופנים אלו אין בנו כח למחות ביד הנהגים להקל.

מאידך, דעת החזו"א (דינים והנהגות פ"ג אות יט) שאין ללכת עם שעון כזה. ודעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ב פל"ז ס"ק ד) שאם הוא כבר ענוד על ידו מותר ללכת בו, שהרי בכל נענוע בפני עצמו אין פסיק רישא שיתמלא השעון, משום שיתכן שהוא עדיין מלא מנענוע קודם, אבל אם הסירו מעל ידו אסור לחזור ולענוד, כיון שבאופן זה פסיק רישא הוא שיתמלא. ונלגבי שעון דיגיטלי המכונן את עצמו על יד תנועת היד, ראה מאור השבת (ח"ד סי' יד ס"ק מח) שיש להחמיר שלא לענוד משום חשש כותב.

[שעה"צ ס"ק יט]

הַלְעִינְךָ שְׂאָר דְּכַרְמִינָהוּ.

21) וכתב במשנ"ב לעיל (סי' רב ס"ק ו) בשם הפמ"ג, שצריך עיון אם לשם מצוה מותר לומר לנכרי לערוך שעון בשבת [כגון לדעת זמן קריאת שמע ותפילה], כיון שיתכן שיש בזה מלאכה מן התורה, ואם כן אסור אפילו במקום מצוה.

[משנ"ב ס"ק יט]

שְׂכִינְךָ הִרְךָ לְגַלְגַל הַאֲזִיזָה.

22) וכן לגבי משחק בכדור, כתב לעיל (סי' שח ס"ק קנח) שלא הותר לשחק בו על גבי קרקע, משום חשש השוואת גומות, ומי"מ כתב שאין למחות בנשים וקטנים המשחקים בו באופן זה, משום שמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

[משנ"ב ס"ק כ]

אֶפְלוּ הִיא מְרַצֶּפֶת דְּלֵא שְׂפָךְ אֶשְׁוֵי גְמוֹת גַּם-כֵּן אֶסוּר.

23) ולשחק ב'גולות' בחצר מרצפת כשרוב בתי העיר מרצפים, דעת הגר"נ אויערבך (שולחן שלמה סי' שלו ס"ק ד) שאסור, כיון שאין רוב החצרות מרצפות, ויתכן שילדים המשחקים בגולות לא ידעו לחלק בין החצרות [אבל בבית מרצף מותר לשחק בהן], ושונה דינו מטאטא בחצר מרצפת כשרוב בתי העיר מרצפים, שבו היקל הגר"נ אויערבך (שם) כיון שהוא דבר המסור לגדולים. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי'